

ПИТАННЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ

У статті проаналізовано теоретичні питання позашкільної освіти в нормативних документах та ступінь їх розробки в науково-дослідній літературі. Розкрито сутність поняття “позашкільна освіта”, визначено її мету, завдання, принципи, функції.

Ключові слова: позашкільна освіта; мета, завдання, функції та принципи позашкільної освіти.

У контексті соціальних перетворень, які переживає наша держава, першочергового значення набуває освіта та виховання сучасної молоді. Позашкільна освіта як складова системи безперервної освіти основними завданнями висуває духовний, фізичний, інтелектуальний, культурний розвиток молоді, організацію змістовного дозвілля, соціальну адаптацію та орієнтацію у виборі майбутньої професії. Саме тому ця галузь освіти набуває важливого значення у вихованні гармонійного та впевненого у своїх можливостях громадянина України. У зв'язку із цим набуває актуальності вивчення вітчизняного позитивного досвіду позашкільного виховання з метою використання найкращих надбань у сучасній педагогічній практиці.

Аналіз останніх публікацій свідчить, що позашкільна освіта постійно перебуває у полі зору сучасних науковців України, про що свідчить широкий спектр наукових досліджень із цієї проблеми. Так, теоретичні питання позашкільної освіти знайшли своє відображення в працях О. Биковської, О. Глух, Г. Пустовіт; методологічні засади позашкільної роботи розкрито в дослідженнях В. Вербицької, Г. Пустовіт, Ю. Руденко, Т. Сущенко; історію та становлення позашкільної освіти досліджено в наукових розвідках В. Береки, О. Биковської, С. Букреєвої, О. Глух, А. Гуцол, Г. Пустовіт, Т. Цвірової; питання естетичного виховання молоді у системі позашкільної освіти висвітлено у дослідженнях О. Гудовсек, Н. Гузій, С. Кучер, Л. Мартинюк, Л. Яременко; організацію дозвілля дітей та молоді в позашкільних закладах викладено в публікаціях В. Балахтар, А. Золотарьової, Т. Корнієнко, Н. Морозової, М. Шиманського; зміст навчання в позашкільній освіті розкрито в дослідженнях В. Берека, С. Васильченко, В. Войчук, О. Мкртічян.

Мета статті полягає у всебічному огляді останніх науково-педагогічних досліджень у галузі позашкільної освіти для виявлення її основних проблем та визначення ступеня їх наукової розробки.

У світлі обраної теми публікації доцільним є вивчення поглядів сучасних учених на основні теоретичні питання в галузі позашкільної освіти. До них належать: визначення сутності поняття “позашкільна освіта” виявлення її мети та завдань, розкриття принципів і функцій позашкільної освіти.

Сутність поняття “позашкільна освіта” розкрито в наукових працях В. Балахтар, В. Береки, О. Биковської, С. Букреєвої, О. Глух. Так, С. Букреєва, базуючись на працях відомих педагогів Н. Крупської, С. Шацкого, А. Мака-

ренка, дає визначення терміна “позашкільна освіта”, як безперервного процесу, який стимулює в дітей інтерес до навчання в школі та розширює їх кругозір. У дослідженні О. Глух розкрито поняття “позашкільна освіта” з точки зору ідеології другої половини ХХ ст. Вона зазначає його як складову системи комуністичного виховання, що забезпечує розвиток пізнавальних інтересів та суспільної активності. Дослідник підкреслює, що в зазначений час позашкільна освіта є важливим фактором трудового виховання, професійної орієнтації, естетичного та фізичного розвитку дитини.

У дослідженні В. Береки наведено таке формулювання цього поняття: “позашкільна освіта – це науково обґрунтована в логічній єдності, наступності та послідовності система додаткових знань, умінь та навичок, що здобувають діти та молодь у позашкільних навчальних закладах різних типів, інших закладах освіти як центрів позашкільної роботи в позаурочний і позанавчальний час” [1, с. 3].

В. Балахтар розглядає питання дозвілля в системі позашкільної освіти у ХХ ст. та визначає сутність терміна “позашкільної освіти” як системи “знань, умінь та навичок, оволодіння якими забезпечує розвиток розумових і фізичних здібностей дітей та підлітків” [2, с. 11]. До того ж автор вважає, що завдяки позашкільній освіті в молоді формується відповідна поведінка, яка сприяє розвитку талантів, вибору професії, культурній організації дозвілля дітей і підлітків, виконанню завдань ідейно-політичного, морального, трудового, естетичного та фізичного виховання підростаючого покоління.

Більш детально розглядає цей термін О. Биковська. Вона досліджує тлумачення поняття “позашкільна освіта” в різних країнах світу. Так, у світовій практиці використовуються синонімічні значення терміна “позашкільна освіта”: “неформальна освіта” (США.non-formaleducation), “заклади позашкільного виховання” (Польща), “додаткова освіта” (Росія), “центри вільного часу” (Словаччина). На основі порівняльного аналізу дослідниця дає чітке та лаконічне формулювання терміна “позашкільна освіта”: “складова системи безперервної освіти, цілеспрямований процес і результат навчання, виховання, розвитку й соціалізації особистості у вільний час у позашкільних закладах та інших соціальних інституціях” [3, с. 16].

Сучасне значення терміна “позашкільна освіта” знаходимо в державних нормативних документах: Законі України “Про позашкільну освіту”, Законі України “Про освіту”, Концепції позашкільної освіти та виховання (1996) тощо. Згідно з ними, “позашкільна освіта” – це безперервний логічно побудований процес, що не має фіксованих термінів завершення й послідовно переходить з однієї стадії в іншу; складова системи безперервної освіти; процес, що відбувається в позашкільний та позанавчальний час; освіта, що надається позашкільними закладами й іншими установами; виховання всебічно розвиненої особистості; освіта, яка характеризується добровільною участю в навчальному процесі та у виборі занять; освітній процес, що адаптує дитину в суспільстві, надає спрямування на майбутню професію.

Отже, аналіз науково-дослідних матеріалів, які присвячені питанням позашкільної освіти ХХ ст., та вивчення сучасних нормативних документів свідчить, що термін “позашкільна освіта” трансформувалася від складової системи комуністичного виховання до складової системи безперервної освіти, яка забезпечує процес виховання, навчання та розвитку особистості у вільний час у позашкільних закладах.

Глибоке вивчення системи позашкільної освіти неможливе без розуміння її основних структурних елементів, якими є мета й завдання. З дослідження О. Глух зрозумілим стає, що в другій половині ХХ ст. у позашкільній освіті головною метою було задоволення різноманітних інтересів дітей, розвиток їх творчих здібностей, організація дозвілля, всебічний розвиток особистості, виховання громадськості. Сучасне розуміння мети позашкільної освіти знаходимо в Законі України “Про освіту”, де головною метою освіти визначено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Отже, порівняльний аналіз публікацій та нормативних документів на всіх етапах розвитку позашкільної освіти дає змогу стверджувати, що її метою є всебічний розвиток особистості.

Мета освіти реалізується через низку послідовно поставлених завдань. Саме тому науковці звертають особливу увагу на це питання. Так, у праці О. Глух розкрито основні завдання позашкільної освіти, які були притаманні їй у ХХ ст.: допомога школярам у навчанні; виховання всебічно розвинутої особистості; розширення кругозору; стимулювання інтересу до навчання; розвиток самодіяльності та самоорганізації.

Аналіз сучасних нормативних документів виявляє нові завдання, які сьогодні ставляться перед позашкільною освітою. Серед них: виховання громадянина України; вільний розвиток особистості та формування її соціально-громадського досвіду; задоволення потреб вихованців, учнів і слухачів у професійному самовизначенні та творчій самореалізації; пошук, розвиток та підтримка здібних, обдарованих і талановитих вихованців, учнів та слухачів; вдосконалення фізичного розвитку вихованців, учнів і слухачів, підготовка спортивного резерву для збірних команд України з різних видів спорту; організація дозвілля вихованців та пошук його нових форм; профілактика бездоглядності, правопорушень; формування здорового способу життя; здійснення інформаційно-методичної та організаційно-масової роботи.

Отже, на наш погляд, сьогодні більше уваги стали приділяти майбутній талановитій та обдарованій молоді, питанням оздоровлення та здоровому способу життя громадян України.

Досягнення головної мети й виконання завдань позашкільної освіти можливі завдяки її функціям. У дослідженнях О. Биковської розглянуто основні з них. Серед них вона виділяє головні: організаційно-методичну, освітньо-виховну, організаційно-масову.

Більш детально розкрито функції дозвілля позашкільної освіти в праці В. Балахтар. До них належать освітня, терапевтична, економічна, відновлення сил, пізнавальна, стимулювальна, розвивальна, соціальна, рекреаційна, комунікативна, творча, ціннісно-орієнтаційна, виховна.

Ефективність освітнього процесу залежить від реалізації основних принципів, тобто тих вимог, які визначають його мету, завдання, зміст методи тощо. Узагальнення науково-педагогічних досліджень доводить, що саме цим зумовлена їх ґрунтовна розробка в працях сучасних учених. Аналіз поглядів С. Букрєвої та Т. Цвірової на діяльність відомих педагогів дає змогу визначити сис-

тему принципів позашкільного виховання підростаючого покоління в період 1917–1945 рр. Так, розглядаючи педагогічну спадщину Н. Крупської, автори називають такі принципи, як: суспільна спрямованість, зв'язок із життям, зв'язок школи та позашкільної роботи, самодіяльність, врахування вікових особливостей.

Цікавий підхід до визначення принципів позашкільної освіти пропонує Є. Мединський. Він поділяє їх на три групи: загальні, побудови системи позашкільної системи освіти та організації освітнього процесу. До першої групи він відносить принцип розвитку, всезагальності, загальнодоступності, безкоштовності, “повноти” (різнобічне охоплення населення)” [4, с. 19]. До принципів побудови він зараховує такі: громадськості, самостійності, кооперації та взаємодії закладів, плановірності. Третя група включає в себе принцип індивідуалізації та диференціації, локалізації, цілісного вивчення явищ, гнучкості прийомів.

Аналіз праці Т. Цвірової доводить, що за радянських часів позашкільна освіта виділяли такі принципи, як: комуністична ідейність, цілеспрямованість, зв'язок виховання із життям, працею, практикою соціалістичного будівництва; виховання в колективі та через колектив, послідовність, систематичність, єдність і безперервність; відповідність виховання віковим та індивідуальним особливостям дітей і підлітків; гуманістичність, спрямованість, відповідність виховання віковим та індивідуальним особливостям дітей і підлітків.

Науковці В. Берека, О. Гудовсек, О. Мкртічян, розглядаючи принципи виховання у позашкільній освіті у 1945–1991 рр., доповнюють систему такими принципами, як: самодіяльності, добровільності, природовідповідальності, культуровідповідальності.

Висновки. Отже, аналіз сучасної наукової літератури свідчить про те, що позашкільна освіта є актуальною проблемою вітчизняної педагогічної думки. Узагальнення сутності терміна “позашкільна освіта” дає підстави стверджувати, що це є безперервний освітній процес, у результаті якого молодь у вільний від навчання в школі час оволодіває системою знань, умінь та навичок у певній галузі науки, культури та спорту. Аналіз наукових досліджень свідчить, що головною метою позашкільної освіти є виховання всебічно розвиненої особистості, яка реалізується завдяки організаційно-методичній, освітньо-виховній, організаційно-масовій функціям. Ґрунтовне вивчення науково-педагогічної літератури із зазначеної проблеми дає змогу виділити основні принципи, на яких заснована позашкільна освіта, а саме: добровільності, загальнодоступності, самодіяльності, індивідуалізації та диференціації, гнучкості прийомів.

Таким чином, проведений огляд педагогічних досліджень з проблеми позашкільної освіти доводить, що ґрунтовно вивчено питання визначення сутності поняття “позашкільна освіта”, її мети, завдань, функцій та принципів роботи в цій галузі. Подальшого наукового дослідження потребують конкретизація змісту позашкільної освіти в певних галузях, вивчення її окремих форм та методів роботи.

Список використаної літератури

1. Берека В.Є. Соціально-педагогічні основи розвитку позашкільної освіти в Україні (1957–2000) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / В.Є. Берека. – К., 2001. – 28 с.
2. Балахтар В.В. Педагогічні засади організації дозвілля дітей та підлітків у системі позашкільної освіти в Україні (1960–1991 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / В.В. Балахтар. – Івано-Франківськ, 2010. – 20 с.

3. Биковська О.В. Теоретико-методичні основи позашкільної освіти в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / О.В. Биковська. – К., 2008. – 36 с.

4. Биковська О.В. Позашкільна освіта: теоретично-методичні основи : монографія / О.В. Биковська. – К. : ІВЦ АЛКОН, 2006. – 356 с.

5. Про позашкільну освіту : Закон України // ОсвітаУкраїни. – 2000. – № 31.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2012.

Четова Н.М. Вопросы внешкольного образования в современной педагогической мысли

В статье анализируются теоретические вопросы внешкольного образования в нормативных документах и степень их исследования в научно-исследовательской литературе. Раскрыта сущность понятия “внешкольное образование”, определены его цели, задачи, принципы, функции.

Ключевые слова: *внешкольное образование, цель, задачи, функции, принципы внешкольного образования.*

Chetova N. Issues of non-formal education in the modern pedagogical conception

The paper analyzes the theoretical issues non-formal education and the level of development in the research literature and regulations. The essence of the concept of “non-formal education” has been explained, its goals, objectives, principles, functions are defined.

Key words: *non-formal education goals, objectives, functions and principles of adult education.*